

УДК 808. 26 (043.2)

Беларуская мова ў кантэксце глабалізацыі

Лойка Т.В.

Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт

Адной з тэндэнцый глабалізацый з'яўляецца моўная інтэграцыя. Усім добра вядома біблейская легенда аб Вавілонскім стаўпатварэнні. Вучоныя-лінгвісты Оксфардскага ўніверсітэту сцвярджаюць, што ў бліжэйшыя стагоддзі праблема Вавілонскага стаўпатварэння можа быць вырашана. Колькасць моў у свеце безперapyнна скарачаецца.

Вось лічбы: 2 тысячы гадоў назад на зямлі было каля 12 тысяч моў, у канцы першага тысячагоддзя ужо 10 тысяч, да пачатку 15 стагоддзя 9 тысяч, а у канцы 20 стагоддзя засталася толькі 6 тысяч. Відавочна, што гэты аб'ектыўны працэс будзе паскарачацца. Па прагнозам спецыялістаў, у сувязі з глабалізацыйй штогод будуць знікаць у сярэднім па 12 моў і ўжо да канца XXI стагоддзя іх застанецца не больш 600.

Моўнае пытанне знаходзіцца пад увагай ЮНЭСКА. Па ініцыятыве ЮНЭСКА у канцы 90-х гадоў у Парыжы быў выдадзены Атлас моў свету, а таксама складзена Чырвоная кніга моў, якія знаходзяцца пад пагрозай знікнення і ў хуткім часе могуць стаць мертвымі.

Укладнікі сусветнага Атласа моў канстатууюць і прычыны, па якіх тая ці іншая мова аказваецца на мяжы выжывання. Найбольш тыповымі з іх называюцца выпадкі, калі носьбіты той ці іншай мовы знаходзяцца ў культурнай і моўнай меншасці, ўступаюць у кантакт з эканамічна моцнай культурай, а таксама ігнараванне мовы на ўзроўні сям'і, а галоўнае -- адсутнасць дзяржаўнай падтрымкі.

Па меркаванню спецыялістаў, кожная мова можа трапіць у Чырвоную кнігу, калі ў той ці іншай супольнасці яе перастаюць вывучаць больш як 30% дзяцей. Нямецкі філолаг Ганс Юрген Засэ лічыць, што «кожны раз са смерцю той ці іншай мовы наша цывілізацыя страчвае вялікія культурныя пласты, са знікненнем мовы скарачаецца мудрасць і інтэлектуальнае багацце чалавецтва».

У Беларусі моўнае пытанне заўсёды было актуальным. Кожнае нацыянальнае адраджэнне пачыналася з барацьбы за

мову. Па дадзеным перапісу 1999 года 75% беларусаў лічаць беларускую мову роднай, хаця карыстаюцца ёю ў паўсядзённым жыцці не больш 10-12%. Згаданае вышэй меркаванне, што мова знікае, калі яе не вывучаюць больш за 30% дзяцей, для Беларусі не актуальна, бо мову вывучаюць у кожнай беларускай школе. Іншая справа, што вывучаюць яе многія дзеці (асабліва у гарадах) як замежную.

Лічыцца, што у адражэнні мовы за апошнія 10-15 гадоў зроблены істотны і неабарачальны крок наперад. Асаблівую ролю адыграў у гэтым Закон аб мове ад 26 студзеня 1990 года, які дзейнічаў амаль пяць гадоў. Зараз беларуская мова з'яўляецца адной з дзяржаўных моў Рэспублікі Беларусь. Яна абаронена Канстытуцыяй краіны (арт. 17), якая з'яўляецца гарантам яе захавання і выкарыстання.

Хаця ж гэты аптымізм падзяляюць далёка не ўсе і ў краіне, і за яе межамі. Па прагнозах заходніх спецыялістаў наша «матчына мова» мае дрэнныя шансы на выжыванне і патрабуе больш эфектыўнай падтрымкі. У такіх выпадках заўсёды прыводзіцца прыклад чэшскай мовы, якая выжыла, бо яе рашуча падтрымала кіраўніцтва дзяржавы пасля абвешчэння незалежнасці (1918 г.). Сення на ёй размаўляюць больш за 10 млн. чэхаў, яе вывучаюць у суседніх краінах, у т.л. у Аўстрыі.

Не падзяляе гэты аптымізм і кіраўніцтва ГА «Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны» (ТБМ), у склад якога ўваходзяць каля сямі тысяч прыхільнікаў мовы. Яно заклапочана тым, што пры фармальна-юрыдычным раўнапраўі дзяржаўных моў на практыцы баланс іх ужывання не захавываецца. Беларуская мова выцясняецца з адукацыйнай і інфармацыйнай прасторы, з справаводства адміністрацыйных органаў. Закрыты адзіны ў Рэспубліцы беларускамоўны гуманітарны ліцэй, няма ніводнай ВНУ, дзе навучанне цалкам вялося б на беларускай мове.

У сваіх зваротах, заявах, запытах ТБМ патрабуе шырэй выкарыстоўваць беларускую мову на транспарце, у гандлі, сферы медыцынскага і бытавога абслугоўвання. У студзені 2004 г. па запыту ТБМ Канстытуцыйны суд выказаўся за ўнясенне змяненняў і дапаўненняў у Закон «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь», якія прадугледжваюць наданне беларускай мове рэальнага раўнапраўя ў паўсядзённым жыцці і пакаранне за

знявагу беларускай мовы, ад каго б яна не зыходзіла. Добраўтворны ўплыў на выхаванне прыхільнасці да беларускасці аказваюць набажэнствы на беларускай мове, якія адбываюцца у рымска-каталіцкай царкве, бо Папа Ян Павел II сваім рашэннем замацаваў вядзенне службы ў касцелах Беларусі па-беларуску.

VIII з'езд ГА ТБМ, які прайшоў у кастрычніку 2003 года, прыняў зварот да грамадскасці: «Шанаванне беларускай мовы – шлях да дабрабыту і дэмакратыі». Грамадства аб'ядноўвае сукупнасць нацыянальных каштоўнасцяў, галоўным з якіх з'яўляецца нацыянальная мова, падкрэслена ў звароце. Прагучаў заклік любіць родную мову, любіць усе роднае, думаць і жыць па-беларуску. Гэта перш за ўсе датычыць нацыянальнай інтэлегенцыі, студэнцкай моладзі, школьнікаў.

Між тым роля і прыстыж беларускай мовы у ВНУ трымаецца на энтузіазме асобных выкладчыкаў-рупліўцаў. Колькі іх – дакладна сказаць немагчыма, ніхто не лічыў. Есць яны практычна ва ўсіх навучальных установах. Так, у трох універсітэтах Гродна каля 30. У Мінску добра вядома імя Людмілы Майсені, якая ўжо 12 гадоў чытае лекцыі па вышэйшай матэматыцы па-беларуску у Белдзяржуніверсітэце інфарматыкі і радыёэлектронікі. У БНТУ на беларускай мове чытаецца гісторыя беларусазнаўства, есць беларускамоўныя патокі па логіцы, філасофіі, інфарматыцы, матэматыцы і іншым дысцыплінам. Так, дацэнт Паўловіч А.А. не толькі па-майстэрску чытае лекцыі па агульнаму курсу транспарта па-беларуску, але і выдаў метадычны дапаможнік. Гэтыя патрыятычныя памкненні беларускамоўных выкладчыкаў сустракаюцца з выразнай прыхільнасцю пераважнай большасці студэнтаў.

Можна з упэўненасцю сказаць, што гэта прыхільнасць будзе захоўвацца. Варта падкрэсліць, што у 2004 годзе на бюджэтным тэсціраванні ў ВНУ кожны другі абітурыент выбраў родную беларускую мову. Гэта значыць, што пахавальны звон адмяняецца. Разам з тым, павага да роднай мовы не выключае веданне іншых. Ва ўмовах глабалізацыі свабоднае валоданне замежнымі мовамі з'яўляецца гарантам прафесіянальнай кваліфікацыі і канкурэнтнасці спецыяліста. Бо, як казаў яшчэ Гэтэ, «колькі моў ты ведаеш, столькі разоў ты чалавек».